

RÁCZ ANDREA – HODOSÁN RÓZA –
KORINTUS MIHÁLYNÉ

Dokumentumok, szakirodalmak a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatal felnőttek továbbtanulásáról és felsőoktatási részvételéről

A tanulmány bemutatja a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatal felnőttek továbbtanulásával és felsőoktatási részvételével kapcsolatos, hazai szakpolitikai dokumentumokat, statisztikai adatokat, valamint kutatási eredményeket. Röviden ismerteti a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezőket érintő dán, angol, spanyol, svéd szakpolitikai intézkedéseket is, valamint a témában releváns nemzetközi kutatási eredményeket. A gyermekvédelmi rendszerben felnőtt fiatalok körében fokozott annak a veszélye, hogy csak a tankötelezettségi korig folytatnak tanulmányokat, kevésen vesznek részt a felsőoktatásban. A kutatások rávilágítanak arra, hogy a gyermekvédelmi szakemberek kevés figyelmet szentelnek a gyermekvédelmi gondoskodásban felnőtt gyermekek és fiatalok oktatási kimenetelére.

A tanulmány az Európai Unió 7. kutatásfejlesztési keretprogramjának keretében támogatott *Gyermekvédelmi gondoskodásban élő és onnan kikerülő fiatal felnőttek: Utak az oktatásba Európában* című (Young People from a Public Care Background: Pathways to Education in Europe) kutatási projekt része. A kutatás 5 partnerországra terjed ki: az Egyesült Királyságra, Dániára, Magyarországra, Spanyolországra és Svédországra. A nemzetközi kutatás célja átfogó képet adni arról, hogy mi segíti és mi gátolja a továbbtanulásban az egyes országokban a gyermekvédelmi gondoskodási háttérrel rendelkező, jelenleg 19–21 éves fiatalokat, s hogy milyen oktatási utak léteznek a gondoskodási háttérrel, Európában.

A nemzetközi kutatás első fázisa a szakirodalmak tematikus áttekintése, melynek célja, hogy az 1990 óta publikált szakirodalmak és ún. szürke irodalmak (beleértve a nemzeti politikák és eljárások megismerését) áttekintésével egy teljesebb képet kapjunk a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló és onnan kikerült fiatal felnőttek, és ahol szükséges vagy

releváns, egyéb marginalizált csoportok továbbtanulásáról, valamint felsőoktatásban való részvételéről.

A tanulmány a gyermekvédelmi rendszert illetően elsősorban a főbb hazai szakpolitikai dokumentumokra és különböző forrásokból származó statisztikai adatokra épül, mivel gyakorlatilag nem léteznek olyan kutatások, amelyek a gyermekvédelemben élő vagy onnan kikerült fiatal felnőttek oktatásával foglalkoznának. 1990 óta jelentős változások zajlottak a gyermekvédelmi rendszert illetően, de az azóta készült kutatások főképpen a gyermekvédelmi rendszer strukturális átalakulására vonatkoznak. Annak érdekében, hogy a témában megfelelő áttekintést nyújtsunk a létező dokumentumok és publikációk szélesebb körét vizsgáltuk, nem csak a kutatásokra fókuszáltunk. Tanulmányunkban röviden ismertetjük az egyes partnerországokra vonatkozó, a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezőket érintő szakpolitikai intézkedéseket, valamint a gondozási háttérrel rendelkezőkkel kapcsolatos, hazai kutatásokat, melyek ismertetését követően kitérünk néhány, a témában releváns nemzetközi kutatási eredményre is.

I. Fiatal felnőttek és a felsőoktatás – a továbbtanulás szakpolitikai, jogi és általános kontextusa

A rendszerváltás során, tehát 1989–90-ben, a parlamentáris demokrácia megalakulásakor végbement változások után az oktatási rendszerben, a gyermekvédelemben és a gyermekek és fiatal felnőttek támogatásában is alapvetően megváltozott a helyzet.

A gyermekek védelméről szóló 1997. évi XXXI. törvény az első teljes és önálló jogi szabályozása a magyar gyermekvédelemnek, mely új intézményekkel gazdagította, átalakította és rendszerbe foglalta a gyermekek védelmét. 1993-ban külön közoktatási, felsőoktatási és szakképzési törvényben szabályozták az oktatással összefüggő működtetési, felelősségi, kötelezettségi szinteket, az intézményalapítás szabályait, a képzési szerkezetet, a finanszírozási rendszert, a felülvizsgálati rendszereket. A közoktatási törvény számos változtatása közül talán az egyik legfontosabb a 2003-as módosítás, amely rögzítette a hátrányos megkülönböztetés minden formájának a tilalmát az oktatásban, valamint deklarálta a sajátos nevelési igényű gyermekek különleges gondozáshoz való jogát. 2005-ben egy fontos deszegregációs intézkedést hozott az oktatási kormányzat. Az iskolákat a 2007/2008-as tanévre szóló beiskolázástól komoly szabályok kötik az első osztályosok felvételében. A körzetbe tartozó jelentkezőket – ahogyan eddig is – kötelező felvenniük az iskoláknak, a körzeten kívüli diákok közül pedig előnyt élveznek a halmozottan hátrányos helyzetű jelentkezők.

Annak érdekében, hogy a hátrányos helyzetű tanulóknak is legyen esélyük a diplomaszerezéshez, egységes, egymásra épülő, az óvodától a diplomáig tartó esélyteremtő rendszer épült ki. Kiemelhetjük az „Útravaló Ösztöndíjprogram”-ot a szegény családokban élő fiatalok felkészítésére a továbbtanuláshoz, szakmára és érettségit adó középiskolába való felkészítéshez; és a „Mentor program”-ot, melynek lényege, hogy a felső-

oktatásba került fiatal mentort / tutort választ magának az alapképzésben. 2005 óta az állam fizeti a tandíjat azon hátrányos helyzetű fiatalok részére, akik felvételt nyernek a felsőoktatás költségterítéses képzéseibe.

Köztudott, hogy a gyermekvédelmi szakellátásból nagykorúságával kikerült, alacsony végzettségű, szakképzetlen, munkanélküli fiatal felnőttek minden más társadalmi csoportnál rosszabb eséllyel kerülnek a munkaerőpiac küszöbére. Számukra az jelenthet megoldást, ha a munkaerőpiacon használható tudás, készségek, képzettség mellett lakhatásuk is biztosított van, s olyan támogató légkör veszi körül őket, amely segítséget ad munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedésükhöz.

Az Országgyűlés 2007-ben elfogadta a „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiát a 2007–2032 közötti időszakra vonatkozóan.¹ A program célja a gyermekek szegénységének csökkentése és esélyeinek növelése. A kormány a Nemzeti Stratégia alapján háromévente készít egy kormányzati cselekvési programot, és ebben meghatározza a szükséges jogszabályi, szakmai, szervezeti feltételek kidolgozásának feladatait.

A Nemzeti Stratégia szándéka – a jogi szabályozással összhangban –, hogy csökkenjen a gyermekek és családjaik nélkülözése, javuljanak a gyermekek fejlődési esélyei. A törvény minden gyermekre kiterjed, de értelemszerűen azoknak a gyerekeknek kell prioritást kapniuk, akiknek érdekei a legjobban sérülnek, akiknél a nélkülözések a leginkább korlátozzák a fejlődésüket.

A Nemzeti Stratégia egyik fontos célja, hogy olyan szolgáltatások működjenek, amelyek az egészségügy, oktatás, szociális jólét, gyermekvédelmi ellátások és intézmények terén csökkentik az egyenlőtlenségeket, és hogy a gyermekekkel foglalkozó, nekik szolgáltatásokat nyújtó intézmények javuljanak, korszerűsödjenek.

A Nemzeti Stratégia három átfogó célt kíván elérni:

- Jelentősen, a jelenleginek a töredékére csökkenjen a gyermekek és családjaik szegénységének aránya, és ezzel egyidejűleg közeledjenek egymáshoz a gyermekek továbbtanulási esélyei, életkilátásai.
- Szűnjenek meg a gyermeki kirekesztés, a szegregálás és a mélyszegénység szélsőséges formái, csökkenjen az életesélyeket romboló devianciák előfordulása.
- Alapvetően alakuljon át azon intézmények és szolgáltatások működés módja és szemlélete, amelyek ma hozzájárulnak a szegénység és kirekesztés újratermelődéséhez. Ezeknek az intézményeknek és szolgáltatásoknak a mainál sokkal nagyobb mértékben kell hozzájárulniuk a gyermekek képességeinek kibontásához, ahhoz, hogy felnőttként értelmes tevékenységek révén, teljes jogú polgárként kapcsolódjanak be a társadalom életébe.

Habár a Nemzeti Stratégia speciálisan nem foglalkozik a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatal felnőttek iskolai karrierjével, de megjelöl két célterületet, amelyek befolyásolják tanulmányaikat. Az egyik az iskoláztatással, sikeres iskolai pályafutással kapcsolatos:

¹ „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégiáról szóló Országgyűlési határozat, 2007–2032, Budapest, 2007.

SZOCIÁLIS MUNKA

• A sajátos nevelési igényű gyermekek meghatározó többsége a képességüknek megfelelő szakmai támogatással integrált környezetben folytassa tanulmányait.

• Iskolán belüli pedagógiai módszerekkel, iskolán kívüli támogatásokkal – az iskolai sikeresség elősegítésével – csökkenjen minimálisra a saját osztályában több évvel túlkoros gyerekek száma.

• Az iskolai szegregáció minden formája szűnjön meg.

• Tudatos pályaválasztás után radikálisan csökkenjen a középfokú oktatási intézményekben lemorzsolódók száma.

• Minden fiatal a képességeit maximálisan érvényesítő, piacképes tudással hagyja el a középiskolát.

A másik célterület a gyermekes családokat célzó személyes szolgáltatások és szakellátások fejlesztésével kapcsolatos. A szolgáltatásokban dolgozók szakmai tudatosságát és munkájuk színvonalát jelentősen emelni kell. Szemléletváltást kell elérni a gyermekekkel foglalkozó szolgáltatók körében a képzések átalakításával, erősebb kontrolljával, illetve megfelelő átképzésekkel. El kell érni, hogy a hátrányos helyzetű kistérségekben minden alapszolgáltatás kiépüljön. Különös figyelmet kell fordítani a területi hátrányok kiegyenlítésére, és az egyenlő esélyű hozzáférésre. Ki kell alakítani a világos szakmai standardokat, beleértve a protokollokat, és a szolgáltatások felhasználóinak elégedettségét monitorozni kell. Legfontosabb célkitűzések:

- Szegregációmentes intézmények.
- Egyenlő esély a hozzáférésben.
- Korszerű tudással rendelkező szakemberek.
- Az ellátatlan gyerekek számának radikális csökkentése.
- Rugalmasság, a szükségletekre válaszoló szolgáltatások biztosítása.
- Rendszeres, folyamatos szakmaközi együttműködés.

2007 végén elkészült a cselekvési terv. Fontos megjegyezni azonban, hogy a gyermekvédelemben élő vagy gyermekvédelmi háttérrel rendelkező gyermekek mint célcsoport nincsenek nevesítve, de cél a szociális hátrányok csökkentése, tankötelezettségi kor után a fiatal felnőttek segítése, hogy bejussanak a felsőoktatásba és azoknak a roma fiataloknak az anyagi és érzelmi támogatása, akik bekerültek felsőoktatási intézményekbe. Ezek a helyzetek számos olyan fiataalt érintenek, akik gyermekvédelmi gondoskodásban élnek, így ezeknek a célcsoportoknak ők is tagjai lehetnek.

Nemzetközi kitekintés

A kutatásunk partnerországainak gyermekvédelmi rendszerében élőkkel kapcsolatos főbb intézkedések sokrétűek és eltérők.

DÁNIA közigazgatása három szintből tevődik össze: országgyűlés, öt megyei tanács és 98 helyi önkormányzat. Az országgyűlés határozza meg a gyermekvédelmi gondozásban levő gyermekek és fiatalok elhelyezésének átfogó irányelveit és céljait, és e közigazgatási szint feladata annak

biztosítása is, hogy a Szociális Jóléti Minisztérium támogassa a gondozásból való kilépést. A gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekeket érintő, legfőbb jogi keret a Szociális szolgáltatásokról szóló törvény. A helyi önkormányzatok három elhelyezési lehetőség közül választhatnak abban az esetben, amikor egy gyermeket vagy fiatalot ki kell emelniük a családból: 1. nevelőszülői rendszer, 2. bentlakásos intézmények és 3. magánfinanszírozású bentlakásos intézmények. 2006 januárjában egy új Gyermekjóléti törvény látott napvilágot, amely a Szociális szolgáltatásokról szóló törvény kibővítéseként jött létre. Célja többek között, hogy nagyobb hangsúlyt fektessen a gyermekvédelmi gondozásban nevelkedők oktatására. A dán oktatási politika alapelve az, hogy mindenki egyenlő mértékben juthasson hozzá az oktatáshoz és képzéshez. A hangsúly az egyénen van: minden egyes diáknak joga van ahhoz, hogy körülményeihez, lehetőségeihez és sajátos igényeihez mérten tanulhasson az oktatási rendszerben. Amint egy fiatal eléri 18. életévét, el kell hagynia a gyermekvédelmi rendszert. Azonban az önkormányzatoknak becslést kell végezniük hat hónappal az aktuális gondozott 18. születésnapja előtt, arra vonatkozóan, hogy részesüljön-e állandó támogatásban a későbbiek során. Amikor arra kerül a sor, hogy a fiatal elhagyja a gyermekvédelmi rendszert, különös figyelmet kell szentelni oktatására és munkaerő-piaci lehetőségeire. (Bryderup, 2008)

Akárcsak Dániában, ANGLIÁBAN is a kormány biztosítja az anyagi hátteret, és határozza meg a jogi kereteket a gondozásban nevelkedő és az onnan kilépők számára. A felelős minisztérium, amely az elmúlt években többször is nevet változtatott, ma Gyermek-, Iskola- és Családügyi Minisztérium (DCSF) néven működik. Ez a változás egy hosszú időszak végét zárta le, mivel az oktatás és a gyermekvédelmi gondoskodás ügyei egy minisztérium hatáskörébe kerültek. A megszületett releváns politikai döntések végrehajtása 150 helyi önkormányzat feladata. A gyermekekért felelős elsőszámú törvény az 1989. évi Gyermekvédelmi törvény. 2003-ban a kormány egységesítő jellegű lépést tett a gyermekgondozás területén. Ez volt a „Minden Gyermek Számít” (Every Child Matters) nevet viselő Fehér könyv, amely törvénné nőtte ki magát a 2004. évi Gyermekről szóló törvény által. Angliában 16 év a tankötelezettségi kor. A diákok több mint 70 százaléka folytatja tanulmányait 17 vagy 18 éves koráig, s ezen időszakban elméleti oktatásban vesznek részt, vagy szakmát tanulnak. Mindezek elvégzése után a diákok 43 százaléka megy valamilyen felsőoktatási intézménybe tanulni. A kormány jövőbeli célkitűzése, hogy 2015-ig a tankötelezettségi korhatárt kitolja 18 éves korig. A gyermekvédelmi gondoskodásban felnövekvő fiatalok iskolai teljesítménye mostanáig az angol, és valójában az egész egyesült királysági politika elhanyagolt területe volt. A szóban forgó fiatalok nagy része már gyermekkorában elmaradt vele egykorú társaitól, és nagyon alacsony képzettséget szerzett, vagy képesítés nélkül hagyta el a rendszert. A gyermekvédelemben nevelkedett gondozottak gyenge iskolai teljesítményére először az 1989. évi Gyermekről szóló törvény mutatott rá, s ezt követően egyre inkább elismerték, hogy az állam felelősséggel tartozik a gondoskodás alatt álló gyermekek oktatásáért. A törvény a helyi önkormányzatokat azzal a hatalommal ruházta fel, hogy tanácsot adjanak, támogatást és segítséget nyújtsanak a 16–21 év

SZOCIÁLIS MUNKA

közötti fiataloknak, akik a gyermekvédelmi gondoskodás keretein belül nevelkedtek fel. Mára már a szakmai diskurzus középpontjában az áll, hogy a gondoskodásban felnőtt gyermekekből különösen sebezhető vagy hátrányos helyzetű fiatalok válnak. Az alapvető elképzelés az, hogy az államnak az ilyen gyermekek esetében egyetemleges szülőként kell fellépnie. Jelenleg a gyermekvédelmi gondozásból való kikerülés hivatalos életkora 16 év, ugyanakkor a helyi önkormányzatok további lehetőséget biztosítanak a rendszerben való bennmaradásra. (Haurani, 2008)

SPANYOLORSZÁGBAN (Katalóniában) a Gyermekvédelmi törvényt 1996-ban módosították. A változtatás fokozott figyelmet szentelt a gyermekek jogaira, ám ahogyan ez a mi törvényeinket is jellemzi, a gondozott gyermekek és fiatalok oktatásáról ez sem tesz említést. A gyermekvédelmi intézkedések középpontjában a szélesebb családban való nevelkedés (családba fogadás intézménye) vagy a nevelőszülői ellátásban való elhelyezés áll. Az intézményi ellátás igénybevételére csak abban az esetben kerül sor, ha a kiskorú előreláthatóan csupán időlegesen kerül ki a családjából. A legális életkor a gondozás elhagyására a 18 éves kor. Ha a fiatal nevelőszülői ellátásban vagy vérségi nevelőszülőknél nevelkedett, és mindkét fél úgy akarja, akkor a gondozott továbbra is maradhat a korábbi nevelkedési helyén, de erre az időre már nem kaphat semmiféle anyagi támogatást. A gyakorlatban a fiatalok többsége 18 éves kora után is marad a nevelőszülői ellátásban. Ha viszont a gondozott bentlakásos nevelőintézetben lakik, és nincs hova mennie, vagy ha még szüksége van tanácsra és segítségre a társadalomba és munkaerőpiacra való beilleszkedéséhez, akkor 18–21 éves kora között kaphat támogatást. Azok a fiatalok, akik nem rendelkeznek a független élethez szükséges anyagi erőforrásokkal, átmeneti időre támogatott lakásokat is igénybe vehetnek. (Casas és Montserrat, 2008)

SVÉDORSZÁGBAN a Szociális szolgáltatásokról szóló törvény szabályozza a szociális intézmények működését. A Fiatalok gondozásáról szóló törvény tartalmaz intézkedéseket arról, hogyan lehet gondozásba venni egy gyermeket a szülők vagy maga a gyermek beleegyezése nélkül. A svéd oktatási törvény szerint minden gyermeknek és fiatalnak egyenlő hozzáférést kell biztosítani az oktatáshoz. Minden gyermeknek gyakorolnia kell ezt a jogát, eltekintve nemtől, lakóhelytől, szociális- és gazdasági helyzetétől. Az oktatási törvény kimondja, hogy az állam köteles a gyermekek számára tudást és – a családjukkal való együttműködés során – harmonikus felnővekedést biztosítani, hogy felelős felnőtt egyénekké és állampolgárokká válhassanak. Svédországban nem sok figyelmet szentelnek a gyermekvédelmi gondoskodásban felnőtt gyermekek és fiatalok oktatási eredményeinek. S ahogyan több, más országban is, ez a szociális jóléti rendszeren belül évtizedeken át az elhanyagolt területek közé tartozott. (Hill et al., 2008)

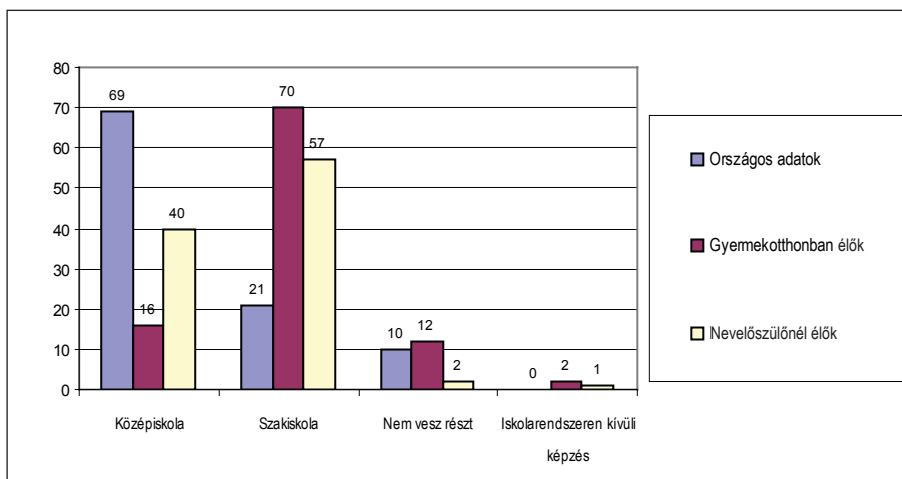
A dán és angol állami politika az utóbbi években kifejezett érdeklődést mutatott a vérszerinti családon kívül nevelkedő gyermekek helyzete és tanulási előmenetele iránt. Spanyolországban, hazánkban és Svédországban a jogi szabályozás ritkán érinti a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezők oktatását, kivéve annak szükségességét, hogy a gyermekek-

nek megfelelő oktatásban kell részesülniük. Az országokat két, jellemző vonás különbözteti meg egymástól: az egyikben normalizáló, egyenjogúságért küzdő szokásrendszer működik, s az embereknek hasonlóak az igényei, jogai és lehetőségei, a másikban a rendszerükön belül néhány csoport hátrányosabb helyzetben van a többiekénél, a státusa miatt, illetve az állam segítségére szorul. (Höjer et al., 2008)

II. Gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló, magyar gyermekek és fiatal felnőttek részvétele az oktatásban

A 2000-res és 2003-as nemzetközi PISA felmérés eredményei is alátámasztják a köztudott ténytet: a magyar oktatási rendszer nem képes egyenlő esélyeket biztosítani a különböző társadalmi helyzetből származó gyermekek számára, és nem nyújtja azt a szükséges kulturális tudást az iskolában, amely a társadalmi integrációhoz szükséges. A PISA felmérés szerint hazánkban a szülők iskolai végzettsége nagyobb arányban befolyásolja a gyermek tanulmányi eredményeit, mint az OECD országokban általában, illetve a szülők foglalkozása az OECD országok között nálunk határozza meg a legerőteljesebben az iskolai teljesítményt. Ma az oktatási rendszer nem hogy csökkentené, de még növeli is a társadalmi különbségeket. Azok a gyermekek, akik hátrányos helyzetű családokból származnak, nagyon gyakran hátrányosak lesznek az iskolában is. A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek többszörösen hátrányosak, az oktatási rendszerben komplex támogatásra lenne szükségük.

1. ábra A 2004/2005-ös tanévben középfokú képzésben részt vevő tanulók százalékos megoszlása

SZOCIÁLIS MUNKA

A gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatal felnőttek oktatásával kapcsolatos adatok a középiskolai tanulmányok elvégzéséig állnak rendelkezésre (18 éves kor), így lehetőség nyílik az általános oktatási adatokkal való összehasonlításra.

Az országos oktatási adatokat tekintve (lásd 1. ábra), a gyermekek 69 százaléka (438 668) tanult érettségit adó szakközépiskolában (gimnáziumban és szakközépiskolában), amely lehetőséget ad arra, hogy a fiatal felsőoktatásban tanuljon tovább.

A gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló, általános iskolát befejező gyermekek jelentős hányada (gyermekotthonban és nevelőszülőknél élők együttesen), 70 százaléka szakiskolában tanult. 14 százaléka nem tanult tovább, és csak 16 százaléka járt középiskolába. Ez ellentmond az országos tendenciának.

A 2004/2005-ös tanévben az általános iskolát befejező gyermekvédelmi gondoskodásban élő tanulók továbbtanulása a következő képet mutatja:

- 9 százaléku tanult gimnáziumban
- 20 százaléku szakközépiskolában
- 70 százaléku szakiskolában és
- 1 százalék iskolarendszeren kívüli tanfolyamon.

A gyermekvédelmi szakellátásban élő, szakiskolában tanulók orientációjáról elmondhatjuk, hogy a 2004/2005-ös tanévben:

- Ipari szakmát tanult: 39%
- Mezőgazdasági szakmát tanult: 12%
- Vendéglátást tanult: 23%
- Egészségügyi területen tanult: 3%
- Egyéb területen tanult: 23%

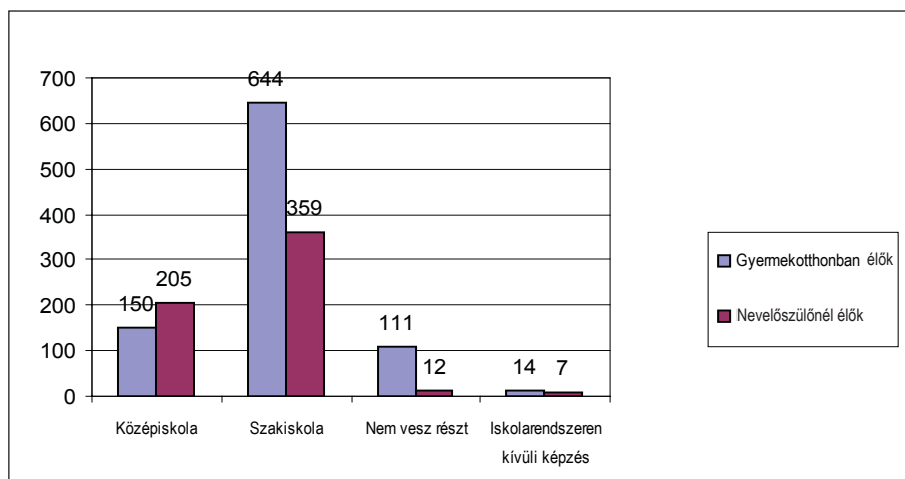
Az előző évekhez képest csökkent a középiskolában tanulók aránya.

Szikulai (2004) utógondozói ellátással kapcsolatos kutatásában azt találta, hogy az utógondozói ellátás igénybevételének jellemző okai közül a legtöbb fiatal felnőtt a nappali tagozaton folytatott tanulmányok miatt vette igénybe az ellátást. Ezáltal megnövekedtek az esélyeik a (jobb) munka szerzésére és az önálló életvitel kialakítására. Az utógondozói ellátottak 69 százaléka nappali tagozaton folytatott tanulmányokat.

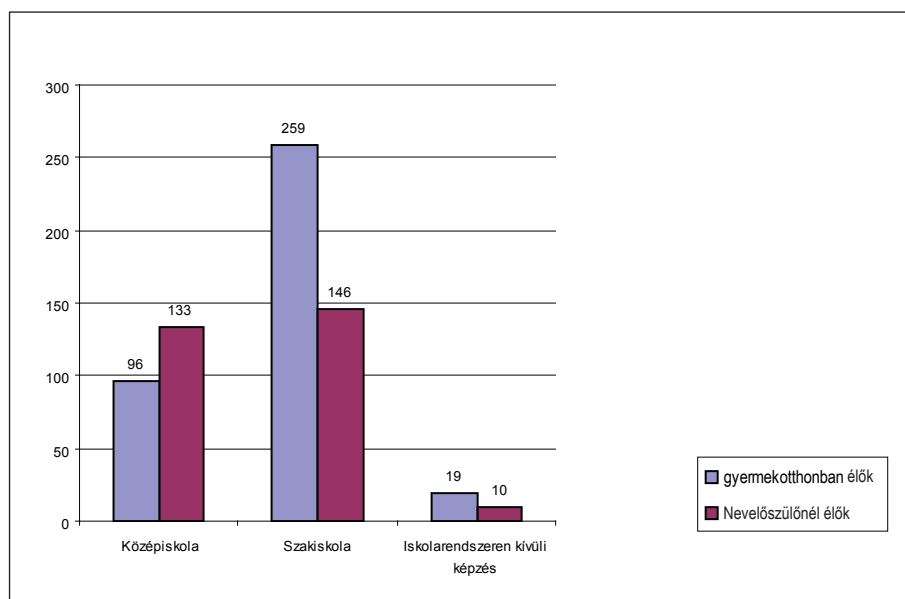
Sajnálatos módon nem rendelkezünk statisztikai adatokkal vagy kutatásokkal arra vonatkozóan, hogy a gyermekvédelmi rendszerben élők milyen arányban tanulnak tovább a felsőoktatásban. Becslések szerint a gyermekvédelmi rendszerben élő fiatal felnőttek 2–5 százaléka tanul tovább főiskolai vagy egyetemi képzésben.

Jelentős különbség figyelhető meg a gyermekotthonban és a nevelőszülőknél nevelkedő gyermekek továbbtanulása terén (lásd 2. ábra). A gyermekotthonokban élő, általános iskolát befejező gyermekek 70 százaléka szakiskolában tanul, 16 százalék gimnázium vagy szakközépiskola, és 12 százaléka nem tanul tovább. A nevelőszülőknél élő gyermekek 57 százaléka tanul szakiskolában, 40 százalék gimnáziumban vagy szakközépiskolában, és csak 2 százalék nem tanul tovább.

2. ábra A 2004/2005-ös tanévben az általános iskolát befejező, gyermekvédelmi rendszerben élők továbbtanulása, gondozási hely szerint

3. ábra A 2004/2005-ös tanévben tanulmányaikat sikeresen befejező gyermekvédelmi szakellátásban élők száma

Ezek az adatok azt jelzik, hogy a nevelőszülőknél nevelkedő gyermekek hátrányai megmaradnak az országos átlaghoz képest, de a nevelőszülőknél nevelkedők a továbbtanulás szempontjából sokkal ígéretesebbnek bizonyulnak a gyermekotthonban nevelkedőkhöz képest. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az egyik kutatás (Neményi és Messing, 2007) rávilágít arra, hogy a gyermekek mentális képességei befolyásolják, milyen gondozási helyre kerülnek. Nagyobb eséllyel kerülnek nevelőszülőkhöz azok, akiknek a mentális fejlődése megfelelő.

Nem minden középiskolás gyermek fejezi be az iskolát. A gyermekvédelemben élők iskolai lemorzsolódásának aránya összehasonlítható az alappopuláció iskolai lemorzsolódási arányával. Kutatási eredmények szerint (Hodosán, 2008) a gyermekvédelmi szakellátásban élők körében ez az aránya magas. A 2004/2005-ös tanévben mintegy 1400 gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermek kezdte meg középfokú tanulmányait, közülük több mint ezren szakiskolai képzést kezdtek, ahol az iskolai lemorzsolódás aránya a gyermekvédelemben élők és az alappopuláció körében egyaránt nagyon magas. A 3. ábra mutatja azoknak a megoszlását, akik ugyanabban az évben befejezték a tanulmányukat (663).

A gyermekvédelmi gondoskodásban élők kb. 7 százalékát utasítják évismétlésre, ez az országos átlagnak több mint a háromszorosa (1,9–2,3% között). Varga (2006) szerint az igazolatlan hiányzás miatti évismétlés a gyermekotthonban élő gyermekeknél 4,5 százalék, míg a nevelőszülőknél élő nevelteknél 0,2%. Ugyanakkor a szerző megjegyzi, hogy a nevelőszülőhöz olyan gyermekek kerülnek, akik általában kevesebb problémával küzdenek, mint a gyermekotthonban nevelkedő társaik. Ezt igazolja az adat, mely szerint az egy évvel túlkorosak aránya nagyjából megegyezik (mindkét esetben 30 százalék körüli) a két elhelyezési forma esetében, addig a 2–3 évvel túlkoros gyermekek több mint kétszer annyian nevelkednek gyermekotthonban (28%), mint nevelőszülőknél (10%).

A Központi Statisztikai Hivatal oktatási adatai alapján a 2006/2007-es tanévben az összes iskoláskorú gyermekek 6,4 százaléka részesült gyógy- és pedagógiai képzésben, beleértve az integráltan oktatott tanulókat is. Egy 2003-as felmérés (Kemény, Janky, Lengyel, 2004) szerint az iskoláskorú cigány gyermekek hozzávetőleg egyötöde értelmi fogyatékosoknak fenntartott iskolákba vagy osztályokba jár.

A European Roma Rights Centre (Európai Roma Jogok Központja, 2007) vizsgálata hasonló arányokat mutatott a gyermekvédelmi szakellátásban élő gyermekek körében. Az interjúk vizsgálatuk keretében megkérdezett 120 gyermek közül 48-at minősítettek sajátos nevelési igényűnek.

Statisztikai adatok szerint általános iskolában a gyermekvédelmi gondoskodásban élők 40 százaléka tanul (kb. 8000 fő) és közülük 30 százalék értelmi fogyatékosokat ellátó oktatásban részesül. A Szociális- és Munkaügyi Minisztérium 2004/2005-ös tanévre vonatkozó adatai² szerint a szakellátásban élő iskoláskorú gyermekek közel egynegyede részesült eltérő tantervű oktatásban. A gyermekotthoni neveltek 33,7 százaléka és a nevelőszülőknél nevelkedők 17,2 százaléka.

Szakemberek egyetértenek abban, hogy az eltérő tantervű oktatási rendszerbe került gyermekek – mind a saját családban élők, mind a szak-

² www.szmm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=14102 p. 58

ellátásban élők – csak nagyon ritka esetben kerülnek vissza a normál, integrált oktatási rendszerbe.

Európában a tanuló népesség 2,5–3 százaléka, hazánkban a 2004/2005-ös tanévben 6,4 százaléka részesült eltérő tantervű oktatásban. A 2003-ban indított Utolsó padból című programnak az volt a célja, hogy a magyarországi sajátos nevelési igényű tanulók aránya közelítsen az EU átlagához, valamint hogy csökkentse a roma gyermekek felülreprezentáltságát az eltérő tantervű tagozatokon. A program elindulása után az enyhe fokban értelmi fogyatékosná minősítés évek óta emelkedő trendje megtorpant, majd csökkenni kezdett.

Strukturális stabilitás

A strukturális stabilitás egyik jellemzője lehet, hogy milyen szerepet töltenek be azok a szakemberek, akik a gyermekvédelemben dolgoznak. A gyermekek és fiatal felnőttek támogatásának pozitív, konzisztens és holisztikus megközelítése nagy mértékben hozzájárulhat érzelmi stabilitásuk megteremtéséhez, és az iskolai tanulmányok folytatásához szükséges motivációjuk kialakulásához (pl. felsőfokú intézményekben). Büki (1999) hangsúlyozza, hogy a gyermekotthonokban, lakásotthonokban dolgozó szakemberek személyiségének védelme és szakmai támogatásuk is alapvető feladata a gyermekvédelemnek. Véleménye szerint a gyermekvédelmi intézmények nem képesek feladataikat ellátni, ha az intézmények személyzete nem megfelelő. A gyermekotthonok működésének szabályairól szóló módszertani levél (1999) hangsúlyozza, hogy a szakembereket szakmailag és erkölcsileg is motiválni kell. A szakember legyen hiteles, kommunikatív és következetes, ne legyen előítéletes, képes legyen teamben dolgozni. Ennek érdekében, de a kiegészítés megelőzése céljából is szakmai segítséget kell biztosítani, esetmegbeszélés, szupervízió formájában.

A gyermekotthonokban dolgozók szakmai jellegű véleményeit felmérő, kvalitatív kutatás (Rácz, 2006a) eredményei szerint a szakemberek szakmai identitásválságról beszéltek. Véleményük szerint alacsony a munka presztízse, nem érzik, hogy a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekekkel és fiatal felnőttekkel megfelelő módon foglalkoznának a döntéshozók, illetve maga a társadalom. A szakemberekben felmerül a kérdés, hogy ők valójában pedagógusok-e vagy szociális munkások. A különböző gyermekvédelmi munkakörök (mint nevelők, gyermekfelügyelők, család-és utógondozók) nem minden esetben ún. tiszta munkakörök, a hozzájuk tartozó szakmai feladatok összemosódnak, ami számos esetben konfliktusokhoz vezet. Munkájuk meghatározó eleme a gyermekek és fiatal felnőttek támogatása, annak érdekében, hogy alap- és középfokú tanulmányokat folytassanak, melyben a személyes példamutatást tartják a legfontosabbnak. Egységes nevelési szemléletről, koherens gondozási célokról nem tudtak beszámolni. A professzionalitás ismérvei, mint pl. tudatos nevelés, reflektálás a munkájukról, elméleti tudás gyakorlatba való adaptálása, saját munka világos megfogalmazása, szükséges készségek, képességek megnevezése, önmaguk szakemberként való identifikálása, hiányoznak a gyermekotthonokban dolgozók körében.

Egy másik kutatás, amely a gyermekvédelem kihívásaival és a gyermekvédelemben élő nagykorúságuk előtt álló fiatalok jövőbeli elképzelésével foglalkozott (Rácz, 2006b), rámutatott arra, hogy a fiatalok véleménye szerint egy szakma elsajátítása, illetve a továbbtanulás alapvető fontosságú és nagymértékben meghatározza jövőjüket.

*Etnikai hovatartozás: roma fiatalok az oktatásban
és a gyermekvédelemben*

A roma gyermekek iskoláztatásáról számos kutatás készült. A szegregált cigányosztályok helyzetéről, vagy a cigányok iskolai teljesítményének társadalmi meghatározottságáról szóló szociológiai tanulmányok viszonylag kiterjedtek. (Csongor 1991; Forray, Hegedűs, 1990, 1998; Radó 1997; Réger 1995; Kertesi 2005)

A Kemény és munkatársai (Kemény, Janky, Lengyel, 2004) által végzett 1971-es és 1993-as országos reprezentatív szociológiai vizsgálatok összehasonlításra adnak lehetőséget a cigányság iskolázottságában bekövetkezett változásokról. 1971-ben a romák 87 százaléka nem rendelkezett általános iskolai végzettséggel, és mindössze 12 százaléka fejezte be az általános iskolát. Érettségit 0,5 százalékuk szerzett. Ez az arány 1993-ra jelentős mértékben megváltozott. Az iskolába egyáltalán nem járt személyek aránya 36 százalékról 9 százalékra csökkent, az általános iskolát pedig 46 százalékuk fejezte be. Az érettségit megszerzők aránya 1,5 százalékra nőtt. A felsőoktatásban tanuló romák aránya az 1993-as kutatás adatai szerint mindössze 0,22 ezrelék. A fenti adatok alapján – a számok relatív növekedése ellenére – sikertelenségről kell beszélnünk, s nem egyszerűen a cigány tanulók nagy számának iskolai sikertelenségéről, hanem a magyarországi cigányság iskolai sikertelenségéről. Radó szerint (1997) a magyar iskolarendszer és a cigányság egésze egyszerűen nem kompatibilis. Másképpen fogalmazva: az iskola a cigány gyermekekkel szemben nem befogadó, nem toleráns, nincsenek alkalmas és jó pedagógiai módszerek az eltérő etnikai, nyelvi, kulturális és szocializációs háttérből érkező diákok számára.

Mendi (1997) tanulmányában a felsőoktatási intézményekben tanuló roma fiatal felnőttek kulturális háttérével foglalkozott. Vizsgálatában 40 roma származású felsőoktatásban tanuló diák vett részt (24 férfi, 16 nő). Közülük 6 fő volt korábban állami gondozott. A vizsgált roma diákok középiskolai tanulmányaikban jól teljesítettek, rendkívül nagy érdeklődést mutattak a társadalmi problémák iránt, általában kivételes képességűek voltak és nagy ambíciókkal rendelkeztek. Ugyanakkor nem egyenes ívű iskolai pályafutást jártak be, és csak 22 százalékuk kezdte felsőfokú tanulmányait érettségi után. 78 százalékuk bonyolultabb életpálya után jutott csak el a felsőoktatáshoz. Sikerességük oka, hogy alapvetően problémamegoldásra törekvő, feszültségkontrolláló képességűek, érzelmeiket és szorongásaikat regulálni tudó, rendkívüli képességű, keményen helytálló személyiségek.

2002 szeptemberétől az Oktatási Minisztérium támogatásával felvé-

teli előkészítő indult roma fiatalok számára.³ Török (2004) és társai a 2002/2003-as és 2000/2004-es tanévben kérdőíves kutatás keretében kérdezték meg az előkészítő kurzuson résztvevőket. Az eredmények Mendi (1997) kutatási eredményeire rímelnék, amennyiben itt is az látszik, hogy a felsőoktatásban részt vevő romák nagy energiákat fektetnek be a sikeres továbbtanulás érdekében, és meggyőződésük, hogy „a romák is képesek megállni a helyüket, értelmiségi pályán”. (Török, 2004)

Magyarországon nincsenek konkrét adatok a gyermekek etnikai hovatartozásáról, mivel az adatvédelmi törvény tiltja, hogy származási dimenziók mentén bármilyen adatot rögzítsenek. Minden ezzel kapcsolatos adat kutatásokra hivatkozott becslésen alapul, valamint szociológiai, demográfiai tények alapján próbálták megállapítani az arányokat.

Kutatók állítják, hogy a roma származású gyermekek felülreprezentáltak a gyermekvédelemben. Neményi és Messing (2007) országos felmérésében 1866 gyermek képezte a mintát. Az adatok alapján 32 százalék volt roma származású. A minta 40 százaléka volt serdülőkorú, körükben a romák aránya 35% volt.

A European Roma Rights Centre (Európai Roma Jogok Központja, 2007) egyik kutatási konklúziója, hogy a roma származású gyermekek nagyobb eséllyel kerülnek gyermekvédelmi gondoskodásba, mint nem roma származású társaik. Miután bekerültek, szinte biztosan ott is maradnak 18 éves korukig. A bekerülés után minimálisra csökken a kapcsolattartás a vér szerinti szülőkkel. A gyermekvédelmi gondoskodás elhagyásakor az ott sok évet eltöltő roma gyermekek jó része minimális támogató kapcsolati hálóval rendelkezik. Erre vonatkozóan azonban empirikus adatok nem állnak rendelkezésre.

Anyagi támogatás

Nem rendelkezünk olyan kutatásokkal, amelyek arra irányulnának, hogy milyen anyagi támogatásban részesülnek azok a gyermekvédelmi háttérrel rendelkező fiatal felnőttek, akik tanulmányokat folytatnak. Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy az oktatási rendszer különböző szintjein elérhetőek különböző programok a hátrányos helyzetű tanulók támogatására, amelyek magunkban foglalják a gyermekvédelmi rendszerben élő gyermekeket, fiatal felnőtteket, illetve az onnan kikerülteket is.

Az egyik az alapfokú oktatásban nyújtható többlettámogatás, a képesség-kibontakoztató és integrációs felkészítés, amely a halmozottan hátrányos helyzetűek számára indítható. A 2006/2007-es tanévtől a gyermekvédelmi gondoskodásban élők közül a tartós neveltek is igénybe vehetik.

Egy másik program (Arany János Kollégiumi Program) hasonló célokkal nyújt anyagi támogatást az érettségit adó középiskolák kollégiumainak. A program szintén célcsoportként jelöli meg a gyermekvédelmi gondoskodásban élőket.

Egy harmadik (Útravaló), a középfokon tanuló diákokat támogató

³ A program az OM Hátrányos Helyzetű és Roma Gyermekek Felzárkóztatásáért Felelős Miniszteri Biztos Hivatalának és a Miniszterelnöki Hivatal Romaügyekért Felelős Politikai Államtitkárságának támogatásával indult.

ösztöndíjrendszer és a szociálisan hátrányos helyzetű fiatalok felsőfokú tanulmányait elősegítő program. A programot kiterjesztették a gyermekvédelmi gondoskodásban felnőők körére is.

III. Gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek és fiatal felnőttek részvétele az oktatásban – nemzetközi kitekintés

Az iskolarendszert elhagyókat vizsgáló nemzetközi tanulmányok is felhívják a figyelmet arra, hogy a gyermekvédelmi gondoskodási háttérrel rendelkezők képzettsége messze elmarad társaikétól. Dixon et al. (2004) felmérései azt mutatták, hogy a vizsgált 106 svéd fiatalnak több mint fele (54%) nem szerzett semmilyen képzettséget azok után, hogy a gondozás rendszeréből kilépett, ugyanakkor 35 százalékuk folytatta tanulmányait 16 éves kora után is. Igaz, a vizsgálatból az is kiderült, hogy az utóbbi csoport 80 százaléka nem sokkal azután, hogy elkezdte, otthagyta az iskolát. (Idézi: Höjer et al., 2008) A félbeszakított oktatás a gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekek számára a legnagyobb akadályt képezi az érvényesülés útján. Az iskola otthagynya sokszor annak a következménye, hogy a gyermekeket új otthonokba helyezik, és ilyenkor nem mindig sikerül számukra azonnal helyet biztosítani az új iskolában. Becslések szerint például az Egyesült Királyságban a gondozásban felnőtt gyermekeknek tízszer akkora esélyük van az iskolából való kihullásra, mint családban felnövekedett társaiknak. Ráadásul a szociális gondozók és a nevelőszülők sem sok eséllyel fellebbeznek a döntés ellen, és abban is kevésbé hatékonyak a szülőkhöz képest, hogy szót emeljenek azért, hogy a gyermeket újra felvegyék az intézménybe. (Höjer et al., 2008)

Dániában Bryderup (2008) szerint a bentlakásos nevelőotthonokban működő iskolákban a tanárok a gyermekek szociális kompetenciájának fejlesztését tartják a legfontosabbnak, háttérbe szorulnak az iskolai kompetenciák, így a gondozás alatt álló gyermekeknek nehéz integrálódniuk a hagyományos iskolába, s nagyon nehéz igazodniuk a main stream iskolák normáihoz.

A nevelőszülői rendszerben nevelkedő gyermekek esetében nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az oktatás fontosságának, mint az intézményes ellátások esetében. Ez az egyik lehetséges magyarázata annak, hogy miért szerepelnek jobban a nevelőszülőknél növekvő diákok a bentlakásos intézményekben élő társaiknál. A helyzet folytán néhány intézetben iskolaellenes kultúra fejlődik ki, ami azzal a következménnyel járhat, hogy sok gyermek egyáltalán nem is megy el az iskolába. (Höjer et al., 2008) Egy 2001-es svéd kutatás szerint azonban egy erőteljes gender-különbség figyelhető meg abban, hogy a gondozottak szeretnek-e iskolába járni. A lányok általában szeretnek iskolába járni, velük ellentétben azonban a fiúknak több gondjuk van az iskolában, magát az intézményt sem szeretik igazán. A fiúknál jelentkező problémák leginkább a társakkal való konfliktusokból és a nem megfelelő viselkedésből származnak. A fiúk nagyobb arányban tanulnak nem-main stream iskolákban. Emellett a tanárok hajlamosak sokkal elfogadóbb magatartást tanúsítani a lányokkal és azok

iskolai teljesítményeivel szemben. A lányok sokkal együttműködőbbek, s a fiúk inkább azok, akik ellenszegülnek a tanároknak, és akik többször provokatívan viselkednek az iskolában. (Hill et al., 2008)

Azok a tényezők, amelyek a gondozásban befolyásolni látszanak az iskolai teljesítményt, a gyermekvédelmi rendszer működésében keresendők, mint például az elhelyezés bizonytalansága, a szakemberek alacsony elvárásai, és az oktatás elhanyagoltsága a gondozás rendszerén belül. (Höjer et al., 2008) Jackson et al. (2005) azt találták, hogy azoknak a fiataloknak a többsége, akik a gondozásból kikerülve bejutottak az egyetemre, a korábban öt, vagy több évet helyi önkormányzatok támogatása alatt éltek, és csak 1–3 alkalommal költöztek (ami kevesebb az átlagnál), és többségük nevelőszülői ellátásban élt. Ezek a fiatalok viszonylag stabil és támogatott gyermekkort tudhatnak magukénak, és közel olyan iskolázottsági szintet értek el, mint a családban felnőtt kortársaik. Habár azoknál a fiataloknál, akik sikeresnek bizonyultak az oktatás terén, a vér szerinti szülők végig fontos szerepet játszottak életükben, mint időszakos támogatók vagy motiváló erők. (Idézi: Höjer et al., 2008)

Annak ellenére, hogy Angliában – az 1989. évi Gyermekekről szóló törvényig visszamenőleg – kiemelt fontosságú a vér szerinti szülőkkel való együttműködés, ez a törekvés mégsem érvényesül megfelelően a gyakorlatban. Egy 2006-os felmérés szerint ez különösen igaz azokra a gyermekekre, akik bentlakásos nevelőintézetekben nőnek fel. (Idézi: Höjer et al., 2008) Bryderup (2008) véleménye szerint két gyermekvédelmi szemlélet különíthető el, amelyek befolyásolják a gyermekvédelmi gondozásban felnövekvő gyermekek és fiatalok jövőbeli céljait, iskolai előmenetelét. Az egyik az ún. *kompenzáló szemlélet*. Ez egy olyan oktatási megközelítés, amely megnevezi a gondozottak problémáit és nehézségeit, s a szakemberek feladatává teszi, hogy segítséget nyújtsanak ezen hátrányok leküzdéséhez. A másik az ún. *komprehenzív szemlélet*, amely a szociális nevelés és a gondozottak egyéni szükségleteihez igazodó nevelés elemeit igyekszik egyesíteni.

A gondozásban felnőtt fiataloknak a rendszerből kikerülve is további támogatásra van szükségük a tanulás és a munka területein. Angliában a gondozást elhagyó fiatalok gyakran küzdenek felnőtt korukban is anyagi gondokkal. Cameron et al. (2007) szerint a rendszerből kilépett felnőttek 85 százaléka vallotta azt, hogy anyagi gondokkal küszködik, vagy éppen csak napról napra él meg. (Idézi: Höjer et al., 2008) A támogatásnak azonban nem csak anyagi természetűnek kell lennie. A gondozást elhagyó fiataloknak szükségük van motivációra, arra, hogy legyen egy olyan személy, aki biztatja őket a tankötelezettségi kor utáni továbbtanulásra.

Itthoni tapasztalatainkhoz hasonlóan egy 2007-es angol felmérés adatai is azt mutatják, hogy az etnikai kisebbségi csoportokhoz tartozó, gondozás alatt álló fiatalok felülreprezentáltak a gyermekvédelmi rendszerben. A gondozott gyermekek körében a fehér bőrszínűek aránya 78 százalék, míg az alappopulációban ez az arány 93%. (Idézi: Höjer et al., 2008)

IV. Konklúzió

Összességében azt mondhatjuk, hogy 1990 óta kevés kutatás készült, amely a gyermekvédelemben élő vagy onnan kikerült fiatal felnőttekre vonatkozik. Olyan kutatások egyáltalán nem léteznek, amelyek a fiatalok tankötelezettségi kor utáni továbbtanulására, iskolai motivációjára, felsőoktatásban való megjelenésére fókuszálnának.

Ennek egyik feltételezhető oka a történelmi hagyományokban gyökerezhet. Az államszocializmusban megjelenő ideológia, mely szerint a szocialista állam képes minden társadalmi, illetve szociális problémát megoldani és felszámolni, azt is jelentette, hogy az állami gondozásban élőket nem ismerték el hátrányos helyzetűnek, hiszen számukra az állam biztonságot, megfelelő körülmények közötti gondozást nyújtott. A rendszerből kikerültek hátrányos helyzetüként való definiálása a paternalista állam logikájával ellentétes lett volna.

Az 1980-as évektől sok változás érzékelhető a gyermekvédelemben. Ezekre az adott lehetőséget, hogy egyértelművé vált: a szocialista társadalom sem tudja kiiktatni a gyermekek fejlődését megzavaró tényezőket. A gyermekvédelem alakulását Magyarországon a nyolcvanas években két fő tendencia jellemezte. Elsőként a gyermekvédelemben dolgozók arra törekedtek, hogy a speciális gyermekvédelemre koncentrált szemléletet felváltsa az általános gyermekvédelem. *„Céljuk volt, hogy a pedagógiai és igazgatási (jogi) megközelítés mellett a problémák különböző szintjeit és összetettségét kezelni képes, többoldalú, koordinált szakmai megközelítés jöjjön létre, és az intézményrendszer fokozatos átalakítás után, végül a kliensek érdekeit szolgálja.”* (Domszky, 1999: 45) Másodsor, megjelent és egyre erőteljesebbé vált a kliens-centrikus gondolkodás (például a családgondozás gondolata, de előtérbe kerültek a fiatalkori drogproblémák is).

A gyermekvédelmi rendszer átalakulása óta eltelt időszakban készült kutatások elsősorban a rendszer felépítését, alapvető működését, a gyermekvédelem rendszerének átalakulási tendenciáit vizsgálták. Az átalakulás mára befejeződött, így fontos lenne olyan témákkal foglalkozni a kutatásokban, amelyek a gyermekvédelemben élők és onnan kikerülők helyzetét, problémáit, önálló életkezdésének feltételrendszerét elemzik, közép-pontba állítva a továbbtanulás, munkaerő-piaci és tágabb értelemben társadalmi integráció kérdéseit. A Gyermekvédelmi törvény nevesíti az utógondozói ellátást, melyet 18–24 éves korban vehetnek igénybe a fiatal felnőttek két okból: ha dolgoznak, illetve ha nappali tagozaton folytatnak tanulmányokat. Ebben a kitételben az iskolai előmenetel, a továbbtanulás fontossága megfogalmazódik. A YIPPEE kutatás a gyermekvédelemben élők továbbtanulására vonatkozóan hiánypótló, így olyan vizsgálat készülhet, amely a gyermekvédelemben élő fiatal felnőttek motivációját, lehetőségeit és az oktatási utakat vizsgálja.

A nemzetközi kutatásban részt vevő országokban, a gondozásban felnőtt fiatalok körében, összehasonlítva a családban felnőtt társaikkal, fokozott annak a veszélye, hogy csak a tankötelezettségi korig folytatnak tanulmányokat. A gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezők közül kevesen vesznek részt a felsőoktatásban. A szakemberek kevés figyelmet szentelnek a gondozásban felnőtt gyermekek és fiatalok oktatási

kimenetelére, annak ellenére, hogy maguk a gondozott gyermekek és fiatalok fontosnak tartják az oktatást jövőjük megalapozása érdekében.

Összefoglalva három tényezőt emelhetünk ki, melynek jelentős hatása van a gyermekvédelmi gondozási háttérrel rendelkezők iskolai teljesítményére, és arra, hogy milyen szinten folytatják tanulmányaikat a tankötelezettségi kor után.

1. *Elvárások*: Azokban az esetekben, amikor a gyermekvédelmi szakemberek magas elvárásokat támasztottak az oktatás terén, a gyermekek és fiatalok jobban szerepeltek az iskolában, és nagyobb eséllyel folytatták tanulmányaikat a tankötelezettségi kor után is. A gyermekvédelmi szakemberektől, tanártól, mentortól vagy más, a gyermek számára fontos felnőttől származó személyes elkötelezettség megadhatta a gyermeknek azt az ösztönzést, amire szüksége volt ahhoz, hogy tanulmányait folytassa.

2. *Az elhelyezés stabilitása*: Számos kutatás vont párhuzamot az elhelyezés stabilitása és a jó iskolai teljesítmény között. Azoknak a gyermekeknek és fiataloknak, akiknek nem kellett állandóan költözniük, jobbak voltak az iskolai eredményei, és többen vettek részt a kötelező évek utáni oktatásban is. Azoknak a diákoknak viszont, akik sokat költöztek, és váltogatták az oktatási intézményeket, kevés esélyük volt arra, hogy az iskolában jól szerepeljenek.

3. *Anyagi támogatáshoz való hozzájutás*: A családon kívül nevelkedő fiatalok többségének nagyon kicsi vagy egyáltalán semmilyen esélye sincs anyagi segítséghez hozzájutni a vér szerinti szülőktől, korábbi nevelőszülőktől, vagy szociális intézményektől. Ez a helyzet megakadályozhatja őket abban, hogy a tankötelezettségi kor után továbbtanuljanak vagy felsőfokú végzettséget szerezzenek. A jövőjüket megalapozó befektetés anyagilag vagy egészségben megoldhatatlan, vagy túl kockázatos.

Irodalom

1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról
1993. évi LXXVI. törvény a szakképzésről
1993. évi LXXX. törvény a felsőoktatásról
1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról
Bryderup, Inge M. (2008): *Literature Review – Denmark*, Danish School of Education, University of Aarhus, Denmark, Manuscript, April 2008 (YIPPEE kutatócsoport munkaanyaga)
Büki Péter (1999): *Veszélyeztetett felnőttek a gyermekotthonokban*, Család, Gyermekek, Ifjúság 6. sz. VII. évfolyam
Casas, Ferran – Montserrat, Carme (2008): *Literature Review – Spain*, Research Institute on Quality of Life, University of Girona, Manuscript, April 2008 (YIPPEE kutatócsoport munkaanyaga)
Csongor Anna (1991): *A cigány gyerekek iskolái* in: Cigánylét – Műhelytanulmányok Magyar Tudományos Akadémia Politikai Tanulmányok Intézete, Budapest
Domszky András (1999): *Gyermekek- és ifjúságvédelmi alapvetés*, Államigazgatási Főiskola, Budapest
Fenntartott érdektelenség – Roma gyermekek a magyar gyermekvédelmi rendszerben, Európai Roma Jogok Központja 2007. december

SZOCIÁLIS MUNKA

- Forray R. Katalin, Hegedűs T. András (1990): *A cigány etnikum újjászületőben*, Közoktatási Kutatások – Tanulmány a családról és az iskoláról, Akadémia Kiadó, Budapest
- Forray R. Katalin – Hegedűs T. András (1998): *Cigány gyermekek szocializációja*, Aula, Budapest
- Haurani, Hanan (2008): *Literature Review – England*, Thomas Coram Research Unit, Manuscript, April 2008 (YIPPEE kutatócsoport munkaanyaga)
- Hill, Margreth – Höjer, Ingrid – Johannson, Helena (2008): *Literature Review – Sweden*, University of Göteborg, Manuscript, February 2008 (YIPPEE kutatócsoport munkaanyaga)
- Hodosán Róza (2008): *Merre visz az út? – Három bezárt kisgyermekotthon lakóiról készült után-követéses vizsgálat*, Család, Gyermek, Ifjúság 6. sz.
- Höjer, Ingrid – Johannson, Helena – Hill, Margreth (2008): *State of the Art Consolidated Literature Review – The Educational Pathways of Young People from a Public Care Background in Five EU countries* (editors: Claire Cameron and Sonia Jackson), Manuscript, July 2008 (YIPPEE kutatócsoport munkaanyaga)
- Kemény István – Jankó Béla – Lengyel Gabriella (2004): *A magyarországi cigányság 1971–2003*. Gondolat Kiadó – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, www.mtaki.hu/kiadvanyok/kemeny_janky_lengyel_moi_ciganysag_main.html
- Kertesi Gábor (2005): *A társadalom peremén*. Romák a munkaerőpiacon és az iskolában. Osiris Kiadó. Budapest
- Mendi Rózsa (1999): *Felsőoktatásban tanuló roma fiatalok pályaszocializációs és személyiségvizsgálata*, Bölcsészkar szakkollegium, Bp. Kézirat
- Neményi Mária – Messing Vera (2007): *Gyermekvédelem és esélyegyenlőség 2007*. Kapocs, 28. IV. évf. 1.
- Radó Péter (1997): *Jelentés a magyarországi cigány tanulók oktatásáról*, Szakértői tanulmány a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal számára, Kézirat, Budapest
- Rácz Andrea (2006a): *Gyermekotthonokban dolgozók véleménye a szakmai munka tartalmáról* In: *A magyar gyermekvédelmi rendszer helyzete, jövőbeli kihívásai* NCSZI digitális kiadvány
- Rácz Andrea (2006b): *A gyermekotthoni nevelés kihívásai, a nagykorúságuk előtt álló fiatalok jövőképe* Kapocs, V. évf. 4. szám, szeptember
- Réger Zita (1995): *Cigány gyerekek nyelvi problémái és iskolai esélyei*, Iskolakultúra, 24. évf. 5. sz.
- Szikulai István (2004): *„Nem szeretném, hogy befejeződjön...”* In: *Javítóintézet, család, gyermekvédelem*, Kapocs Könyvek 4. NCSZI, Budapest
- Török Katalin (2004): *Roma fiatalok esélyeinek növelése a felsőoktatásban* Kapocs III. évf. 6. szám, december
- Varga Aranka (2006): *Gyermekvédelmi gondoskodásban élők az iskolában*, Család, Gyermek, Ifjúság, 6. sz.
- „Legyen jobb a gyerekeknek!” Nemzeti Stratégia 2007–2032
<http://misc.meh.hu/letoltheto/gyerekeknek.pdf>

Adatforrások:

- Oktatási adatok: Oktatási és Kulturális Minisztérium (www.okm.hu)
Gyermekvédelmi adatok: Szociálpolitikai- és Munkaügyi Intézet (www.szmi.hu)
Egyéb adatok: Központi Statisztikai Hivatal (www.ksh.hu)